

hik hasi

Hezkuntza eraldatzeko

Argitalpenak

Ospakizunak eskolan

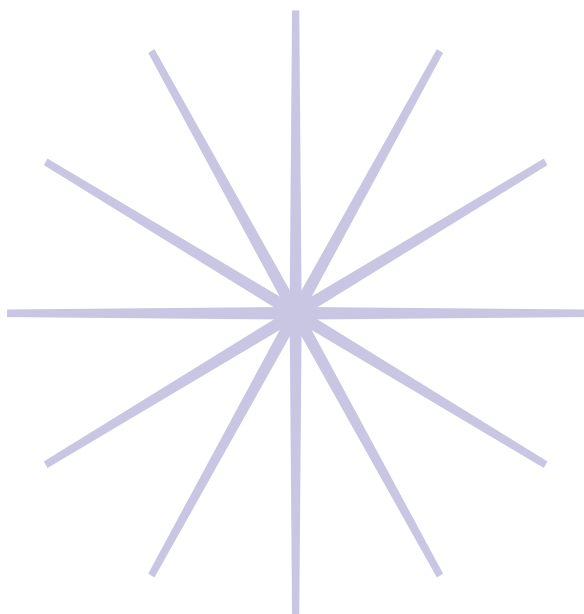
Eneritz Dunabeitia.

Aitziber Garcia Ulazia, Nerea Olaziregi Martinez, Ana Bengoetxea Urbieta

Atarikoa

Azken urteetan, gogoeta iturri izan dira ospakizunak hainbat eskolatan: zer ospatu? Zergatik ospatzen ditugu zenbait festa? Eta nola ospatzen ditugu?

Esku artean duzun artikuluan hausnarketarako gonbitea eta Euskal Herriko antzinako ohiturak berreskuratzeko proposamena egin dute Aitziber Garcia Ulazia, Nerea Olaziregi Martinez eta Ana Bengoetxea Urbieta irakasleek.

Aurkibidea

1. PROPOSAMENA	3
1.1. Abiapuntua	3
1.2. Mugarriak	4
1.3. Bidelagunak	5
1.4. Euskarriak	5
2. UDAZKENEKO EKINOKZIOA (airea)	6
3. NEGUKO SOLSTIZIOA (ura)	7
4. UDABERRIKO EKINOKZIOA (lurra)	9
5. UDAKO SOLSTIZIOA (sua)	11
6. TAULA OROKORRA	13
7. URTEBETETZEETAN EGUZKIARI BIRAKA	14
8. IZENDEGI-PROPOSAMENA	16
9. BIBLIOGRAFIA	16
10. WEBGRAFIA	19

1. Proposamena

1.1 Abiapuntua

Ospakizunek eskolako eguneroko errutina hausten dute, eta, umeei zein helduoi, bestelako bizipenak izateko aukera eskaintzen digute. Elkarrekin ospatuta, gainera, kohesio soziala indartzeko eta komunitatea sortzeko tresna baliotsua dira. Horren garrantziaz jabetuta, aspaldion, zenbait ospakizuni buruz hausnartzen aritu gara hainbat eskolatan. Gabonak, Agate Deuna, Inauteriak, Aste Santua, San Joan... zer dira? Zergatik ospatzen ditugu? Eta, garrantzitsuagoa, nola?

Gai horren gaineko zalantzak eta kontraesanak plazaratu ditugunean, eztabaida sutsu bezain interesgarriak piztu dira, izan ere, euskal tradizioarekin eta ohiturekin lotura estua duten jaiak izanda, oso errotuak ditugu.

Esku artean duzun proposamen honekin, Euskal Herriko antzinako ohiturak berreskuratu nahi ditugu, eta gure egutegian horrenbesteko pisua duten jaiak naturaren zikloekin eta elementuekin lotu nahi ditugu. Nondik datozen kontuan hartuta, horiek gaurkotzeko edo egokitzeko gonbita egin nahi dizuegu. Guretik ospatu nahi ditugu: Euskal Herritik eta euskaraz. Hortaz, eskola bakoitzeko testuinguruak ematen dituen aukerez eta erakargarritasunaz baliatzeko eta jaien interpretazioa berritzeko proposamena da hau.

Era berean, ospakizun horien gainean sentitu ohi dugun estres, itxurakeria, kontsumismo eta homogeneotasun kutsu horretatik alden nahi dugu, eta haurrei zein helduoi gozatzeko aukera emango diguten unea eta gunea eraiki nahi ditugu. Horretarako, pertsona bakoitzaren autonomia, gaitasuna eta emozioak errespetatu beharko genituzke, norbere bizipenei eta inguruko bizipenei adi egonda, argazki-kamerei begira egon barik. Eta taldean hezkuntza-komunitatea elkartzeko aukera ematen duen une pribilegiatu hori mimo handiz zaindu nahi dugu.

Bidea egiten hasi gara. Oztopoak izango ditugu, baina elkarrekin joanda, errazago gaindituko ditugu. Ba al zatozte? Bagoaz!

1.2 Mugarriak

Ibilbideari zentzua emateko hainbat mugarri jarriko ditugu.

1) Naturaren zikloekin konektatzea

Urteko ospakizunek lotura zuzena dute lurrarekin eta eguzkiarekin, nahiz eta gaur egun bestelako ohiturek estalita bizi ditugun. Gure erronka jaien jatorria arakatzea eta berriz ere plazaratzea izango da.

2) Euskal Herriko aspaldiko ohiturak ezagutzea

Nola ospatzen ziren data berezi horiek elizak, globalizazioak eta kontsumismoak dena irentsi baino lehen? Zein ziren komunitatea eraikitzeke antzinako erritualak?

3) Euskararekin bizipen positiboak izatea

Euskararekiko motibazioa bizipenetatik eraikitzen da. Euskaraz gozatutako festa batek arrastoa utziko du eta hizkuntzarekin lotuko diren esperientzia positiboak sortuko ditu.

4) Ahozko transmisioa indartzea

Ahozko transmisioa hein handi batean eten egin da, besteak beste, pantailen gehiegizko erabilerarengatik. Istorioen, ipuinen eta antzezpenen balioa aldarrikatu nahi dugu. Gehiegizko estimulazioaren eta abiadura handiaren aurrean, berriz ere erritmo geldoa-goetara itzultzeko gonbidapena da gurea; nor bere sentipenekin eta hausnartzeko gaitasunarekin konektatzeko gonbidapena.

5) Ospakizunak denontzat izatea

Gaur egun, hezkuntza-komunitateetan aniztasun handia dugu (gaitasunak, jatorriak, kulturak, ohiturak, sineskerak...). Naturaren zikloekin erlacionatutako ospakizunetan denok dugu tokia eta bizipen esanguratsuak ardatz izanda, ospakizun horien parte sentitzeko aukera dugu.

6) Irisgarritasuna zaintzea

Umeen ulermen eta adierazpen mailak askotarikoak dira; horregatik, eta batez ere, hezkuntza premia bereziak dituzten ikasleentzat, ikus-entzunezko euskarri gehigarriak erabiliko ditugu (piktogramak, irudiak...) ume guztiek ipuinak uler ditzaten eta ondoren horiek antzeztu ahal izateko.

7) Eskolaren eta herriaren arteko zubiak eraikitzea

Ospakizunetan ere, eskolaren eta herri eragileen arteko kohesioa eta elkarlana oso garrantzitsuak direla uste dugu. Proposamen hau herriak eskolari eta eskolak herriari egin diezaioketen ekarpenaren parte izan daiteke.

8) Genero estereotipoak gainditzea

Estereotipoak hausteko eta rolak gainditzeko aukera emango digu proposamen honek; izan ere, generoak jaietan egoteko eta jaietan parte hartzeko modua baldintzatzen du.

9) Jasangarritasuna bultzatzea

Ospakizunei lotuta bultzatzen den kontsumismo basatitik aldendu eta jasangarritasuna bultzatu nahi dugu. Horretarako, materialak berrerabiliko ditugu.

1.3 Bidelagunak

Hezkuntza-komunitate osoa da proposamen honen bidelaguna. Urteko ospakizunen gaineko hausnarketa egitea eta Hezkuntza Proiektuan islatzea eskola osoari dagokio. Sortu ditugun euskarriak, batik bat, Haur Hezkuntzako bigarren zikloko eta Lehen Hezkuntzako lehenengo zikloko umeei erabiltzeko proposak badira ere, edozein etapatarako egokitu daitezke.

1.4 Euskarriak

Euskarri nagusiak naturaren zikloekin lotutako marko teorikoa, ipuinak eta antzerki-gidoiak dira. Horien bitartez eguzkiaren inguruan egiten dugun bira bakoitzeko une garrantzitsuenak ezagutzeko, lantzeko eta ospatzeko aukera izango dugu.

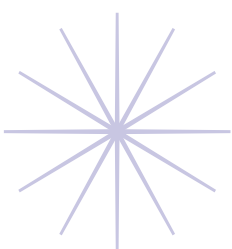
2. Udazkeneko ekinokzioa (airea)

Uda-azkena: udari agur esaten diogun unea da. Uda eta “udakoak” agurtzeko aukera orduan izaten dugu. Hostoak erortzearekin batera, lurraren azken uztak jasotzeko momentua da; ereindakoa biltzeko garaia. Egunak gero eta laburragoak eta gero eta ilunagoak dira; barrura begiratzeko gonbita egiten digu urtaro honek. Udazkena, urtearen heriotza prestatzen den sasoia, eguzki-orduak murrizten diren aroa eta hildakoez gogoratzen garen garaia da.

Testuinguru horretan ospatu izan da Euskal Herrian eta munduko hainbat lurraldetan Arimen Gaua edo Gau Beltza. Hildakoen arimak etxeko berora etortzen omen dira berri negua pasatzera. Gure zaharrek gogoan dute oraindik ere gau horretan bizilagunak beldurtzeko aurpegiak oihal zaharrekin estaltzen zituztela; baita arimei bidea erakusteko (eta jendea beldurrarazteko), kalabazak hustu, aurpegi itxura eman, kandela txiki bat sartu eta bide bazterretan edota etxe-atarietan jartzen zituztela ere.

Eskolan ere, iluntasunak eta heriotzak sortzen duten beldurra era kolektiboan bizitzeko aukera ematen digu gau honek; norbera beldurtzeko eta besteak izutzeko aukera —rolak modu orekatuan kudeatuta—; eta baita gaur egun hain baztertuta dugun eta hain garrantzitsua den heriotzaren eta doluaren gaia lantzeko aukera ere.

Hainbat herritan eta eskolatan hasiak gara galdutako antzinako ohitura horiek berpizten eta Gau Beltza edo Arimen Gaua ospatzen: kalabazak hustu, oihal zaharrak zulatu eta margotu, aurpegiak estali, kapelak ipini, arropa zaharrak jantzi... Atera dezagun beldurra plazara!

3. Neguko solstizioa (ura)

Udazkenaren bukaeran natura loak hartzen du; eguzkia ahuldu eta indargabetu egiten da, urteko gaurik luzeena heltzen den arte. Orduan, Eguberrietan, egun berriak jaiotzen hasten dira, apurka-apurka egunak luzatzen baitoaz.

Horixe ospatzen zuten gure arbasoek eta munduko beste hainbat herrialdetako bizilagunek; eguzki berri baten jaiotza, ziklo berri baten hasiera, naturaren berriztea, hain zuzen. Hortaz, gaur egun ere, neguari eta urte berriari ongietorria emateko aukera ematen digun garaia da. Era berean, urte zaharreko gauza txar guztiak erretzeko eta gure burua berrizteko parada aproposa izan daiteke.

Ospakizun honetan ere sua izan da elementu nagusietako bat, urarekin batera. Udazkenean, basotik enbor handi bat eramaten zuten baserrira. Enbor horri, besteak beste, Subil, Eguberri-enborra, Olentzero edo Olentzaro deitzen zitzaion. Eguberrietan piztuta izaten zuten gau eta egun, ahuldutako eguzkiaren argiari eusteko, antza; baita berriztatzeko, garbitzeko, iluntasunarekin lotutako beldurrari aurre egiteko eta eguzki berria irudikatze ere. Haren errautsak gorde egiten ziren hazien gainean zabaltzeko edo ereiteko garaian lurrari botatzeko uzta ona izan zedin.

Olentzero hitzaren jatorriari buruz, bestalde, hainbat hipotesi eta iritzi daude antropologo eta hizkuntzalarien artean. Horietako batek oles egiteko edo, beste modu batera esanda, etxerik etxe eske-kantuan ibiltzeko garaia zela esaten du (Olesen aroa).

Olentzero pertsonaiaren hasierako jatorria, izaera, itxura edota zeregina ere ez daude guztiz argi: bukatzeaz zegoen urtearen pertsonifikazioa zen edo Eguberrietan etortzen zen naturaz gaindiko izaki zakar eta beldurgarria? Hainbat herritan Olentzero-panpina (batzuetan emakumezko itxurarekin) erre egin izan da. Badirudi, beraz, Olentzero suarekin, hau da, neguko solstizioarekin estuki lotua dagoela.

Mari Domingiri dagokionez, gure garaian eraiki dugun pertsonaia da, gizon itxura eman diogun Olentzerok gain, erreferentzia izango den emakumezko baten beharra ikusita. Tamalez, sarritan, helburu hori bera zapuzten dugu Olentzeroren bikotekide edo lagun-tzaile gisa irudikatuta, eta ez identitate propioa eta protagonismo bera duen pertsonaia gisa.

Horregatik, eskoletako ospakizunetan Olentzerori eta Mari Domingiri buruzko hausnarketa egitea interesgarria izango litzateke, aldarrikatu nahi ditugun pertsonaiak eraikitzeko: nolakoa da gure eskolako Mari Domingi? Zer-nolako rola du? Eta Olentzero? Zer itxura du? Ikazkin zakarrarena ala bizar zuridun aitita goxo batena?

Era berean, kantak berrikustea garrantzi handikoa da, ospakizun horren jatorriarekin eta eskolako hezkuntza-proiektuarekin ahalik eta koherenteenak izateko. Esate baterako, Olentzeroren abestian, “Jesus jaio dala” abestu beharrean, “negua heldu dala” kanta dezakegu. Mari Domingiri buruzko kantak ere hortxe ditugu: Pirritx, Porrotx eta Marimototsen *Musua* diskoko *Mari Domingi* eta Ene Kantak taldearen *Urtaro zuriko emakumea*, adibidez.

4. Udaberriko ekinokzioa (lurra)

Neguko solstiziotik udaberriko ekinokziora bitartean, eguzkia indartzen hasiko da eta, harekin batera, baita lurra ere.

Garai horretako ospakizunak udaberriak bizi duen naturaren berpiztearekin batera datoz, eta jarduera nagusia eske-kantuak izan ohi dira, Euskal Herrian eta munduko beste hainbat tokitan.

Neguko elikagai-eskasiak bultzatuta, lagun-taldeak errondan ibiltzen ziren atez ate baserrietan, zer emana izango zen eta, aurreko uztaren hondarrak agortu ez baziren behintzat. Baina, horrekin batera, jarduera horiek beste helburu batzuk ere ba omen zituzten: espiritu txarrak uxatzea eta lurra esnatzea, udaberriko uzta ona izan zedin. Horregatik dira hain ohikoak ospakizun horietan zintzarriak, kaskabiloak, makilak...

Iturengo eta Zubietako joaldunak dira horren adierazgarri: joareak astintzen dituzte natura esnatzeko, eta haren gaitzak uxatzeko, antza. Juan Antonio Urbeltz antropologoaren hitzetan, udaberrian izurriterik ez izateko, inauterietan, mozorrotu edo zomorrotu egiten ziren, hau da, intsektu bilakatzen ziren, eta eske-kantuan ibiltzen ziren. Etxeetan janaria edo bestelako zerbait ematen zieten eta plazan dantzak, musika, zarata, sua... egiten zuten zomorroak uxatzeko. Garai horretan inauste-lanak egiten ziren zomorroak larba diren artean garbitzeko. Jardun horretatik omen datoz inauteri hitza eta mendez mende iraun duen ospakizuna.

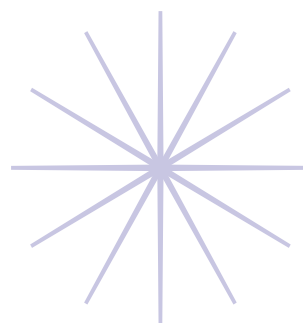
Eske-kantuko kopletan, elizaren eraginez orain gehienbat, Agate Deunari egiten zaio gorazarre. Eskoletan, hortaz, eske-kantuan ibiltzeko ohiturari eustea eta jatorrizko izaera berreskuratzea da gure proposamena: koplen letrak berrikustea edo eraldatzea eta gaur egungo kantuekin osatzea. Esate baterako, Pirritx, Porrotx eta Marimototsen *Musua* diskoko *Oles Oles* eta *Ipuintxo*a kantak aproposak dira.

Eske-kantuekin batera, inauterietako ospakizunetan hainbat ekintza egiten ziren herrietan, urtarrilean hasi eta martxora/apirilera arte. Guda ostean ospakizun gehienak debekatu zituzten eta debekuaren ondorioz haietako asko galdu egin ziren. Hala ere, hainbat ospakizun berreskuratu eta mantendu egin dira. Ospakizun horietan, askota-

riko elementuak agertzen dira: mozorroak, txantxak, antzezpenak, panpinak erretzea edo apurtzea... Barrea, dantza eta kantua dira nagusi.

Beraz, balia ditzagun inauteriak, eskoletan ere, egunerokotasunetik irteteko eta elkarrekin kantuan eta dantzan ibiltzeko. Aukera paregabea izan daiteke sormen-prozesu aberatsak eta esanguratsuak aurrera eramateko, eta kontsumismotik eta eredu este-reotipatuetatik ihes egiteko.

5. Udako solstizioa (sua)

Ekainaren 20an edo 21ean, urteko egunik luzeenean eta gaurik laburrenean, eguzkia bere punturik gorenera heltzen da. Hainbat antropologoren eta hizkuntzalariren ustez, ekain hitzak horixe adierazten du: eki+gain= ekain.

Egun horretan, eguzkiaren omenez sua piztu eta dantza egin izan da Euskal Herriko baserrietan eta herrietan. Elizgizonek suaren inguruko ospakizun horiek sorginekin eta deabruaren gurtzearekin lotu zituzten eta jaia ekainaren 23ra pasatu zuten, San Joan bezperara. Baina erritual zaharrei eutsi diete, nolabait, herri gehienetan eta horietako batzuetan akelarrea ere antzezten dute, aipatutako debekuen eta errepresioaren aurrean askatasuna aldarrikatzeko.

Edozein kasutan, sua, berriz ere, gaitzak erretzeko, izurriteak uxatzeko eta bizia berriztatzeko elementua dugu. Dantzak eta kantuak ere oso presente daude ospakizun horretan. Hainbat herritan eta eskolatan, Sorgin dantzarekin eta *Erre Zenituzten Sorginak* kantuarekin eta koreografiarekin ospatzen dute. Aukera ona izan daiteke dantza horiek zein beste batzuk ikasteko.

Udako solstizioa ikasturte-bukaerarekin batera dator. Zikloari amaiera emateko, eskolan ere, sua egin dezakegu gure gauza txarrak erretzeko eta haren inguruan dantza egiteko. Udara salto egin aurretik, taldean ikasturtearen balantzea egin dezakegu, zer eraman eta zer utzi erabakitzeko. Era berean, garai aproposa da agurrei arreta jartzeko; izan ere, ume batzuk ez dira taldean egongo hurrengo ikasturtean, taldeak nahas daitezke, udan haur batzuek elkar ikusiko dute, baina beste batzuek ez...

Zer, noiz eta nola landu?

	Udazkeneko ekinokzioa (airea)	Neguko solstizioa (ura)	Udaberriko ekinokzioa (lurra)	Udako solstizioa (sua)
Zer landu	Beldurrak, heriotza, agurrak, doluak.	Berrizteko aukera (gure burua, eskolako kanta, Mari Domingi eta Olentzero pertsonaiak).	Naturaren berpiztea, lurraren esnatzea... Inauteri/mozorro jasagarriak eta estereotipoetatik kanpokoak.	Ikasturteari amaiera eman, balantzea egin, "gaitzak" erre, kideak agurtu...
Proposamena	<ul style="list-style-type: none"> · Gau Beltza ospatu · Beldurrak paperetan idatzi eta taldean erre. · Kalabazak hustu, kandelak piztu, oihalak eta trapu zaharrak jantzi... 	<ul style="list-style-type: none"> · Euskal Herriko antzinako ohiturak ikertu eta antzerki bat prestatu. · Abestiak berrikusi, eraldatu eta Olentzerorekin eta Mari Domingirekin abestera atera. 	<ul style="list-style-type: none"> · Agate Deunaren koplak eraldatu, kanta berriak ikasi (<i>Oles Oles...</i>) eta kalera atera eske-kantuan. · Inauteriak sormen prozesu aberatsak eta esanguratsuak aurrera eramateko baliatu. 	<ul style="list-style-type: none"> · Sua piztu eta inguruan akelarrea egin (<i>Sorgin dantza</i> eta <i>Erre zenituzten</i> ikasteko aukera).

6. Urtebetetzeetan eguzkiari biraka

Urteko ospakizunei buruz jardun gara orain arte, solstizioetan eta ekinokzioetan oinarrituta. Baina badago beste ospakizun garrantzitsu bat: urtebetetzea, hain zuzen ere. Ume bakoitzarentzat egun berezia da, eta eskoletan taldean ospatzen dugu.

Gure proposamena, horrenbestez, urtebetetzeak naturaren zikloekin lotzea da, kasu honetan, lurraren translazioarekin. Hau da, eguzkiaren inguruan haur bakoitzak emandako birak ospatzea.

Era berean, umearen urte horretako bizipenak eta gertaerak gogora ekartzea eta familiaren zein gertuko pertsonen garrantzia azpimarratzea da gure asmoa, ospakizun horren zentzu kolektiboa azalratzearekin batera.

Horretarako, eguzkia irudikatzen duen objektu bat jarriko dugu gelan, lau urtaroak irudikatzen dituen oinarri baten gainean (kartulinekin edo oihalekin egina, esaterako). Urteak bete dituen haurrak horren inguruan birak emango ditu (urte bakoitzeko bira bat), eta, bitartean, bere bizitzako pasarte batzuk kontatuko ditugu. Adibidez, urtebete zuenean, titia hartzen zuela; bi urte zituela, ahizpa jaio zitzaiola...

Horrela, umearen bizitzaren ipuintxoak sortuko dugu. Horretarako, aldeztu aurretik haurraren argazkiak edota etxe-koek idatzitako kontu aipagarriak jasoko ditugu. Bukaeran, denok elkarrekin abestuko dugu eta kandelak itzaliko ditugu.

Urteak bete dituen haurrari koroa oparitzen diogu sarritan eskoletan, eta egun horretako errege edo erregina bihurtzen dugu. Koroaren ordeztu, ospakizunari zentzua emango dion opari bat egin diezaiogegu. Esate baterako, eguzki-lorea (lepokoa, buruko zinta...), eguzkiaren indarra eta babesa adierazteko.

7. Izendegi proposamena

UDAZKENEKO EKINOKZIOA:

Gau Beltza / Arimen Gaua vs Halloween

NEGUKO SOLSTIZIOA:

Eguberriak vs Gabonak

Neguko solstizioa vs Olentzero-eguna

Neguko oporrak vs Gabonetako oporrak

UDABERRIKO EKINOKZIOA:

Oles-eguna vs Agate Deuna

Inauteriak

Udaberriko oporrak vs Aste Santuko oporrak

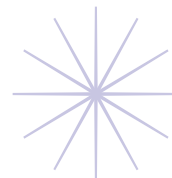
UDAKO SOLSTIZIOA:

Udako solstizioa vs San Juan

HILABETEA:

Hilabeteak izendatzeko, hainbat euskalkik naturaren elementuei egiten diete erreferentzia. Interesgarria izan daiteke umeekin hitz horien jatorriari buruz hausnartzea eta hipotesiak egitea. Adibidez:

- Urtarril: urte-berri-hil.
- Ekain: eki-gain.
- Azaro: aza-aro; hazi-aro.

Hilabeteen izenak zenbait euskalkitan (zuzeu.eus)

Euskara batua	Arratia (Mendebaldekoa)	Goierri (Erdialdekoa)	Sakana (Nafarrera)	Zuberera
Urtarrila	Urteile	Ilbeltza	Ilbeltza	Urtarila
Otsaila	Zezeile	Otsaila	Otsaila	Barantaila
Martxoa	Martie	Marsoa	Marsua	Ostaroa
Apirila	Aprile	Aprila	Apiribila	Jorrraila
Maiatza	Maiatza	Maiatza	Maiatza	Epaila
Ekaina	Bagile	Garagarrila	Garagarrila	Arramaiatza/Bagila
Uztaila	Garagarrile	Uztaila	Garila	Uztaila
Abuztua	Agustue	Aguztua	Abuztua	Agorrila
Iraila	Urrie	Agorra	Urria	Setemere/Bürüila
Urria	Urri bigarrena	Urria	Lastaia	Úrrieta
Azaroa	Semendie	Azaroa	Azaroa	Gorotzila
Abendua	Abendue/Gabonile	Abendua	Abendua	Negila

8. Bibliografia

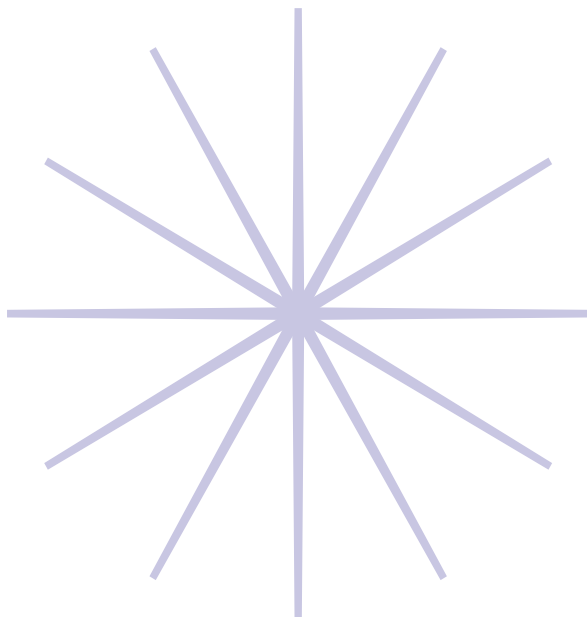
- HARTSUAGA, Juan Ignazio: *Euskal mitologia konparatua, Jentilen akabera*, Gaiak argitaldaria, Donostia, 2004.
- CARO BAROJA, Julio: *Sobre la religión antigua y el calendario del pueblo vasco*, Txertoa, Donostia, 1984.
- BERGARA, Aritza: *Euskal Herriko mitologia. Jentilen aztarnen atzetik*, Adarmendi Euskal Kultur Elkarte, 2012.
- ZUBIAGA, Felix: *Euskal mito-erritoak eta euskara*, Ibaizabal, Zornotza, 2001.
- SATRUSTEGUI, Jose María: *Solsticio de invierno*, Ediciones y Libros, 2011.
- ETXEBARRIA, Juan Manuel: *Euskal urtea ohituraz betea*, Ibaizabal, Zornotza, 2003.
- ETXEBARRIA, Igone; KAMIRUAGA, Akaitze: *Herri-egutegia. Negua*, Eusko Jaurlaritza, 2014.
- NABERAN, Josu: *Antzinako euskaldunen ilargi-egutegia*, Basandere, Donostia, 2003.
- URBELTZ, Juan Antonio: *Los bailes de espadas y sus símbolos*, Pamiela, Iruñea 2000.
- FEDERICI, Silvia: *Caliban eta sorgina. Emakumeak, gorputza eta metatze primitiboa*, Elkar, Donostia, 2017.
- USANDIZAGA, Aintzane: *(la) guztia moztu eta itsats daiteke*. Esther Ferrer eta Denbora, Pamiela, Iruñea, 2022.

Ipuin-liburuak

- PASAMAR, Concha: *Udazken denbora*, Bookolia, Madrid, 2020.
- ALBERDI, Uxue: *Hili*. Elkar, Donostia, 2021.
- ETXANIZ, Xabier: *Hirugarrena orduan*, Denonartean-Cenlit, Berriozar, 2022.

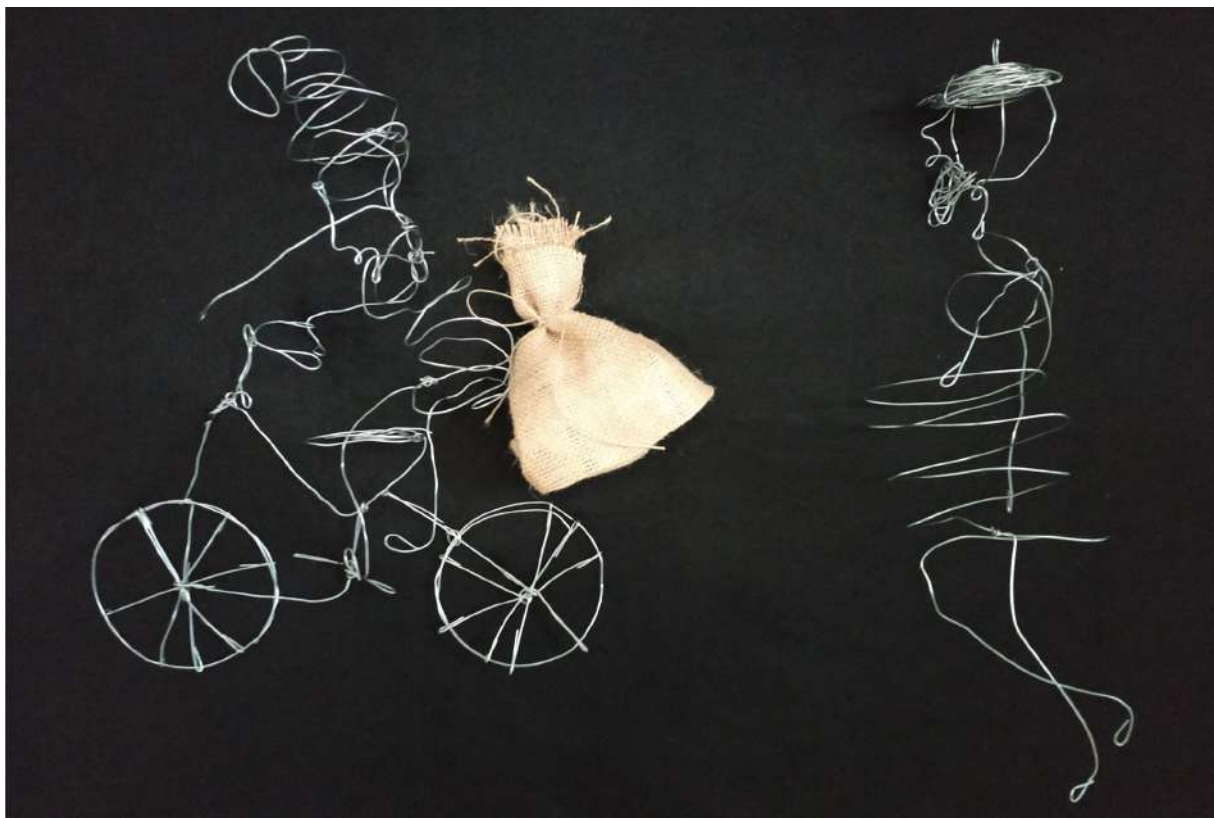
- GALLASTEGI, Lur: *Gau Beltza eta ahazturaren pasabidea*, Begiko, 2020.
- BRUNO, Pep: *Zuhaitzetako bideak*, La Fragantina, Manresa, 2014.
- VALDIVIA, Paloma: *Goikoak eta behekoak*, Pamiela, Iruñea, 2011.
- RAMÓN, Elisa: *Ez da erraza, katagorri!*, Pamiela, Iruñea, 2017.
- RIJKEN, Jelleke: *Agur aitona*, Ttartalo, Donostia, 2018.
- BOWLEY, Tim: *Jakes eta Herio*, Txalaparta, Tafalla, 2019.
- BROWNE, Anthony: *Kezkamuxelak*. Pamiela, Iruñea, 2018.
- LLENAS, Anna: *Hutsunea*, Barbara Fiore, Granada, 2013.
- BASTERRETXEA, Garazi: *Aitite Magikoa*, Autoekoizpena, 2022.
- AMURIZA, Miren: *Bainera bete itsaso*, Elkar, Donostia, 2016.
- KA, Olivier: *Nire sekretuen zuhaitza*, Ttartalo, Donostia, 2014.
- SANJUANXAR: *Orantzaroa, Mari Domingi eta Olentzeroren istorioa*, Autoekoizpena, 2020.
- ALBERDI, Uxue: *Besarkada*, Elkar, Donostia, 2015.
- OZAITA, Josu: *Gau Beltza*, Txalaparta, Tafalla, 2020.
- MITXEO, Edurne: *Gau Beltza*, Lezoko udala, Lezo, 2020.
- ALONSO, Tareixa (2018). *Zazpi antxumeak*, Txalaparta, Tafalla, 2018.
- GARCÍA, Ana. *Tximaokerren pikondoa*, Txalaparta, Tafalla, 2020.
- AÑORGA, Pello: *Olentzero eta Maridomingi*, Elkar, Donostia, 2015.
- ATXUKARRO, Bakarne: *Olentzero eta Mari Domingi*, Denonartean, Berriozar, 2018.
- ETXEBERRIA, Jon: *Olentzero-enborra*, Elkar, Donostia, 2022.
- MARTIN, Naiara: *Kanela, Kalabaza eta Gatxak*, Elgoibarko Izarra Euskaltzaleon Topagunea, Elgoibar, 2022.
- KAPANAGA, Bittor: *Olentzaro, sua hilda*, Zure, 1995.

- BENGOA, Inés: *Adur eta Izar euskal mitologian*, Samuraitxiki, 2014.
- PINTO, Susana. *Olentzerori buruz jakin behar duzun guztia*, Itxaropena, Zarautz, 2006.
- ITURBE, Arantza: *Beldurtia naiz, eta zer?*, Elkar, Donostia, 2001.
- LABAKA, Ane: *Ezpainetakoa*, Txalaparta, Tafalla, 2018.
- PIRRITX, PORROTX eta MARIMOTOTS: *Amaren intxaurrak*, Katxiporreta, Lasarte-Oria, 2020.

9. Webgrafia

- EUSKALTZALEEN TOPAGUNEA (2023). *Gau Beltza*. Ermua: TaPuntu. <https://gaubeltza.eus>.
- ARAOLAZA, Oier. *Dantzan*. Eibar: Codesyntax. <https://dantzan.eus/kidea/olentzero>.
- OLENTZEROZALEEN ELKARTEA (2020). *Olentzero*. <https://olentzero.net>.
- LEITZAKO KULTUR TALDEA (2022). *Alke*. Leitza. <https://leitzakultura.eus/orantzaroa>.
- SANJUANXAR AUZO LOKALA. *San Juan Xar*. Iruñea. <https://sanjuanxar.blogspot.com>.

Leire Saez Gonzalez.

hik hasi

Hezkuntza
eraldatzeko

www.hikhasi.eus